

POSMRTNO ŽIVLJENJE LJUDI, KI PREHAJAJO MEJE

Poročilo o okrogli mizi, Slovenski etnografski muzej, 25. marec 2025

Z okroglo mizo Posmrtno življenje ljudi, ki prehajajo meje se je 25. marca 2025 v Upravni hiši Slovenskega etnografskega muzeja začel Prehod, cikel dogodkov, posvečen pogrešanim in umrlim na migracijski poti na Balkanu (Prehod 2025). Njegovo izhodišče je aktivistična in umetniška intervencija, spominsko platno Prehod ~ The Passage, ki so ga članice in podpornice hrvaškega kolektiva Ženske ženskam ustvarile v sodelovanju s selmo banich, umetnico in aktivistko, in Marijano Hameršak z Inštituta za etnologijo in folkloristiko v Zagrebu. Prvi, ki je specifično naslovil tako begunske smrti na slovenskih tleh kot tudi njihovo posmrtno življenje, je bil dogodek ob odprtju razstave. Dogodek, ki sta ga moderirala pobudnica cikla dogodkov Uršula Lipovec Čebon z Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Uroš Škerl Kramberger iz Centra za preiskovalno novinarstvo v jadranski regiji Oštro, je za mizo zbral tako sogovornice in sogovornike različnih strok kot tudi člane skupnosti, vpetih v življenje in smrt beguncev. Cikel dogodkov, vključno z okroglo mizo ob odprtju, opozarja na pogosto nevidne smrti beguncev, ki umirajo na balkanski migracijski poti, in ponuja odgovor akademskih, humanitarnih, novinarskih in civilnodružbenih skupnosti na nehumanost človeških usod, ki še zdaleč niso neizogibne, temveč preprečljive in politično zaznamovane.

Okrogla miza je umeščena v širši kontekst migracij na balkanski migracijski poti, ki zaradi izključujočega vizumskega režima evropskih držav in varnostnizacijskih ukrepov na mejah držav članic Evropske unije ter druge ljudi na poti sili v pogosto smrtno nevarne situacije. Že sam izbor sogovornikov in sogovornic pa je pokazal, da smrti beguncev poleg tega, da zaznamujejo njihove bližnje, vplivajo tudi na lokalne prebivalke in prebivalce z obmejnih območij, ter na prostovoljce in zaposlene v organizacijah, ki so del procesa identifikacije in pokopa umrlih. Na okrogli mizi so namreč sodelovali Nada Šimunič, prebivalka Vukovcev, Gregor Haring z Inštituta za sodno medicino Medicinske fakultete v Ljubljani, Samo Kavčič, direktor Komunalnega podjetja Črnomelj, Faila Pašić, častna ambasadorica medkulturnega dialoga MAMD, Maja Murn, vodja strokovne službe migracije / služba za poizvedovanje pri Rdečem križu Slovenije, in Tit Starc iz Infokolpe. Sklepne misli je prispeval Samer Arkawi, sam udeleženec migracijske poti na Balkanu in trenutni doktorski študent na Fakulteti za socialno delo.

Dogodek je odprla Tina Palaić iz Slovenskega etnografskega muzeja, ki je z Uršulo Lipovec Čebon, Marijano

Hameršak in s selmo banich sodelovala pri zasnovi cikla dogodkov. V uvodnem nagovoru je poudarila pomen Slovenskega etnografskega muzeja pri osvetljevanju globalnih stikov in izmenjav tako v preteklosti kot v sodobnem času. Za boljše razumevanje sodobnih migracijskih procesov, življenj ljudi z drugih celin in pomena stikov in izmenjav na oblikovanje naših identitet, miselnih horizontov in razumevanj sveta, v katerem živimo, je muzej že pripravljaval vsebinsko relevantne razstave in spremljevalne programe, med drugim štiri razstave pod skupnim naslovom Migracije in razstavo Afganistan – slovenski pogledi. Po njenih besedah je treba nujno opozoriti na nepotrebna umiranje ljudi na naših mejah in na njihovo dostojanstvo ter pravico do pokopa. Dogodki, kot je cikel Prehod, ponujajo možnost spodbujanja širše javnosti k razmisleku o tem, kako lahko kot družba bolj solidarno, pravično in humano prispevamo k reševanju migracijskega vprašanja. Izhodišče raziskovanja, ki je pripeljalo do okrogle mize, je predstavila Uršula Lipovec Čebon. S smrtmi ljudi na mejah in drugje se je ukvarjala že v projektu ERIM (Evropski režim iregulariziranih migracij na obrobju EU: Od etnografije do pojmovnika). Pozneje je z Urošem Škerlom Krambergerjem nadaljevala raziskovanje smrti beguncev (in njihove okolščine) na območju Slovenije. Opozorila je, da besedna zveza »smrti na mejah« ne zajema le smrti, ki se zgodijo neposredno na meddržavnih ozemeljskih mejah; meje in nadzor nad njimi so namreč razpršeni. Pri tem gre za smrti ljudi, ki so iregularizirani in umrejo prezgodnje, nepotrebne in nasilne smrti, ki bi jo lahko preprečili. Ker ni celovitega in natančnega registra na mejah umrlih ljudi, so raziskovalke in raziskovalci podatke o tem zbirali na terenu. Uršula Lipovec Čebon je predstavila zbiranje podatkov, ki so jih na terenu pridobivali ob stikih s pokopališči, z občinami, s pogrebnimi podjetji, komunalnimi službami, z lokalnimi prebivalci, s pričami smrti, z nevladnimi organizacijami, aktivisti, s policijo, z zdravstvenimi delavci in s pravosodjem. Dokumentirali in kartirali so tudi lokacije smrti, pridobljene iz medijev in z družbenih omrežij. Ker pa smrti na mejah te tudi presegajo, se je bilo ob raziskovanju treba povezovati tudi z raziskovalci, novinarji in aktivisti iz drugih držav. Uršula Lipovec Čebon je med ključnimi ugotovitvami, ki izhajajo iz omenjenega raziskovanja, poudarila, da smrti na mejah niso nesreče, temveč neposredne posledice evropskih politik, predvsem vizumskega režima in z njim povezanega strukturnega nasilja. Poleg tega številne fizične prepreke (npr. ograje),

* Pia Krampl, mag. etnologije in kulturne antropologije in francistike, doktorska kandidatka, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani; pia.krampl@ff.uni-lj.si.

Detajl spominskega platna *Prehod – The Passage* (foto: Nina Đurđević).

policijski nadzor (s psi, z droni in s termovizijskimi kamerami) in preganjanje ter strah pred nasilnimi vračnanji (*puš-beki*) ljudi na poti silijo v ubiranje nevarnejših poti, kar se lahko konča s smrtjo. Omenila je tudi skritost begunskih smrti in pomanjkanje učinkovitih postopkov identificiranja ter meddržavnega in medsektorskega povezovanja določenih organizacij ter opozorila na nepočetno označevanje umrlih oseb v različnih posmrtnih postopkih. Kraji pokopa na mejah umrlih ljudi ob robovih pokopališč in gozdov ter tudi ob smeteh pa kažejo, da se njihovo izključevanje in marginalizacija nadaljujeta še po smrti.

Kot je predstavitev raziskovanja dopolnil Uroš Škerl Kramberger, so bili med zbiranjem podatkov o okoliščinah smrti pozorni na morebitne vzorce. Ponavljajoča se opažanja so dejansko pokazala, da imajo smrti skupen izvor v strukturnem nasilju mejnih režimov. Med raziskovanjem so prepoznali razne točke, ki so del postopkov po smrti ljudi na poti: vključi se policija, naredi se obdukcija, pri čemer se med drugim za namene identifikacije zbira biološke vzorce, vključi se komunalna služba, organizira se pogreb, v ozadju postopkov pa je zakonodaja, ki je hkrati benevolentna in omejujoča. Pri tem se pojavijo tudi vprašanja označevanja grobov in vprašanja o tem, koliko časa bo grob kot označen kraj obstal ter kdo in koliko časa bo zanj skrbel.

Kot je poudarila Uršula Lipovec Čebren, se je pomembno povezovati z lokalnimi skupnostmi, kjer se smrti ljudi

dejansko dogajajo. V tej luči se je okrogli mizi pridružila Nada Šimunič, prebivalka naselja Vukovci, ki leži ob južni meji s Hrvaško. Predstavila je svoje v celoti pozitivne izkušnje z ljudmi na poti. Povedala je, da v njeni odsotnosti ne vzamejo niti oblačil, ki jim jih pušča prav s tem namenom. Pripovedovala je o tragični utopitvi mladega Maročana, ki ji je bila priča 6. septembra 2024, ko sta s sinom zaslišala panične krike z brega Kolpe. Stekla sta k reki, iz katere so skupaj z drugim beguncem reševali utopljeno osebo. Nato so jo dolgo oživljali še reševalci, a žal neuspešno. Ta izkušnja je družino Nade Šimunič globoko zaznamovala, v bližini njihove hiše pa je umrlo še več ljudi na poti. Reka Kolpa se je za domačine iz reke veselih spominov, v kateri so se naučili plavati in iz katere so do nedavnega pili, preobrazila v »žalostno, grozečo reko, grob arabskih fantov«.

Okroglo mizo je nadaljevalo poročanje Gregorja Haringa, zaposlenega na Inštitutu za sodno medicino, ki je balkansko migracijsko pot označil za strašno. Letno na Inštitutu obravnavajo približno pet neznanih oseb, ki bi jih lahko umestili v skupino migrantov, a absolutne letne številke ljudi, umrlih na poti, zaradi možnih obdukcijskih v drugih mestih (Novem mestu, Mariboru in Izoli) ne more podati. Po njegovih izkušnjah je mogoče opaziti nekaj skupnih značilnosti umrlih oseb: večina je brez znane identitete, zato jih poimenujejo »N. N.« (latinska krajšava za izraz *nomen*

Okrogla miza v Slovenskem etnografskem muzeju (Dokumentacija SEM).

nescio, oznaka za neznano osebo, ki bolj dobesedno pomeni 'ne poznam imena', op. a.). Ker je večina oseb umrla v Kolpi, ki je po besedah sogovornika postala »naša najsmrtonosnejša reka«, so njihovi posmrtni ostanki v slabem stanju. Od drugih pokojnikov se razlikujejo po tem, da so pogosto oblečeni v več slojev oblačil, osebni podatki, ki jih morebiti najdejo med pripadajočimi osebnimi predmeti, pa niso nujno točni. Gregor Haring je ob opisu postopkov, s katerimi zbirajo posmrtno podatke in te primerjajo s podatki o pogrešanih osebah, opozoril, da težave v Sloveniji lahko nastopijo že ob neenakih načinih predelave krajev smrti in raznolikega beleženja lastnosti, ki jih zanimajo ob preiskavi. Za uspešno identifikacijo oseb in repatriacijo posmrtnih ostankov je poudaril pomen večni-vojskega, tudi mednarodnega sodelovanja.

Naslednji del posmrtnega življenja oseb, ki umrejo na meji, je predstavil Samo Kavčič, direktor Komunalnega podjetja Črnomelj, ki je svojo vlogo na okrogli mizi videl kot tridelno: prišel je kot direktor komunalnega podjetja, kot človek, ki se ga tema smrti dotakne, in kot prebivalec območja, kjer ljudje umirajo. Predstavil je prvi primer pokopa neznane osebe, ki je umrla na meji in je bila v njihovi pristojnosti. Občina, ki je morala poskrbeti za pogreb neznane osebe, bi sicer lahko vztrajala pri najcenejši različici, in sicer pri upepelitvi in raztrosu pepela, vendar se to ni zgodilo. Ker niso bili prepričani, kako postopati, so se po sklepanju, da bi pokojnik lahko bil musliman, odločili za »klasičen pokop« v pocinkanem vložku, da bi olajšali morebitno poznejšo ekshumacijo. S takim načinom pokopa bi bila mogoča tudi poznejša identifikacija osebe. Odločili so se tudi, da grob označijo z »*neversko*, *civilno*« označbo, t. i. piramido, kar se je pri poznejšem primeru (na tak način so namreč pozneje pokopali več na meji umrlih oseb) izkazalo za dobro odločitev; osebo so pozneje lahko identificirali in vrnilo njene posmrtno ostanke. Samo Kavčič je pojasnil, da je v primeru odsotnosti

Selma Banich v družbi žensk iz kolektiva Ženske ženskam v SEM predstavlja spominsko platno (Dokumentacija SEM).

plačnika grobnine grob s finančnega vidika v mirovanju, truplo pa v mirovanju ni še vsaj dvajset let in se ga ne sme prekopati. Trenutno grobove neznanih oseb, umrlih na meji, vzdržujejo v sklopu standardnega vzdrževanja pokopališča in jih vodijo kot grobove v mirovanju.

V (posmrtno) življenje ljudi na poti je včasih vpeta tudi civilna družba, kar je predstavila Faila Pašić, častna ambasadorica medkulturnega dialoga MAMD, ki je po besedah Uroša Škerla Krambergerja pogosto pomagala kot predstavnica družbe in poskrbela za dostojen pokop ter primerno obeležje oseb muslimanske veroizpovedi. Tudi Faila Pašić je izrazila zaznamovanost s tragičnimi usodami migrantov. Po hudi prometni nesreči, v kateri so umrle tri osebe (dve na kraju nesreče in ena po nekajmesečnem zdravljenju v UKC Ljubljana), je podpisala najemne pogodbe za njihove grobove in skupaj z islamsko skupnostjo zbrala denar, s katerimi so plačali pogreb in povezane stroške (med drugim tudi prevoz s kraja nesreče, čas, ko so bila trupla pokojnikov v mrtvašnici ipd.). Opozorila je na administrativne ovire med postopki, kot so prelaganje odgovornosti plačevanja stroškov z države na civilno družbo, in pa na boleč čas, v katerem se je kljub vsemu treba ukvarjati z raznimi postopki in protokoli. Potreba po vključenosti civilne družbe v posmrtno življenje ljudi poraja vprašanja, kaj bi se zgodilo brez nje.

Odgovornosti in dejavnosti Rdečega križa je predstavila Maja Murn, vodja strokovne službe migracije / služba za poizvedovanje pri Rdečem križu Slovenije. Poudarila je velik pomen dobro razvite mreže Mednarodnega gibanja Rdečega križa in Rdečega polmeseca, njihovega mednarodnega odbora in federacije društev, prav tako pa pomen razvejanosti slovenske organizacije. Pojasnila je, da lahko Rdeči križ o identiteti umrlih oseb poizveduje le na podlagi vloge družinskega člana, ki jo svojci vložijo v Sloveniji ali pa jo pridobijo prek mednarodne mreže organizacije. Po prejeti vlogi morajo to posredovati policiji, saj je ta odgovorna

za pogrešane osebe, policija pa lahko Rdeči križ prosi za pomoč, kar se po besedah sogovornice pogosto zgodi. Ves omenjeni postopek steče z namenom, da svojci pogrešane osebe prejmejo informacijo o identificirani osebi.

Pri komunikaciji s svojci lahko pomagajo tudi civilnodružbene organizacije. Po opažanjih Uroša Škerla Krambergerja svojci zaradi pomanjkanja zaupanja v oblast včasih laže komunicirajo z njimi kot z uradnimi organi.

Pri pomoči beguncem je zelo aktivna organizacija Info-kolpa, katere delo je na okrogli mizi predstavljal Tit Starc. Na primeru pomoči osebi, ki je prijavila izginotje svojca ob reki Kolpi in nato regularizirala svoj pravni status v Franciji, je pokazal na primanjkljaj konsolidacije praks v identifikacijskih postopkih in manko uveljavljenih in utečenih postopkov na mednarodni ravni. V opisanem primeru je bil svojec z namenom oddaje svojega biološkega vzorca pripravljen pripotovati v Slovenijo. Vendar se je zataknilo pri protokolih, ko pa so za to po dolgem času našli rešitev, so s svojem izgubili kontakt. Po izkušnjah v mednarodnem prostoru nekateri ljudje zaradi dolgotrajnih postopkov in čustvenega pritiska včasih prekinajo postopek identifikacije pogrešanih svojcev, kot je opozoril Uroš Škerl Kramberger.

Okroglo mizo je zaokrožil razmislek Samerja Arkawija o lastni migrantski izkušnji; trenutno je doktorski študent

na Fakulteti za socialno delo. Brutalnost odrekanja človekovih pravic, ki se opaža v nasilnih *pušbekih*, begunskih koncentracijskih taboriščih, kot jih imenuje, eksternalizacijah evropskih meja ipd. vidi v luči »*regeneracije kolonializma, kapitalizma in nacistično-fašističnega nadzora in praks*«. Evropska migracijska politika ljudi na poti dela »*zavrgljive*«. Zato so dogodki, kot so pričujoča okrogla miza in celotni cikel dogodkov Prehod pri humanizaciji človeških usod in vztrajanju pri preprečljivosti njihovih tragičnih koncev, toliko bolj pomembni. Uršula Lipovec Čebren je ob koncu izrazila željo, da bi skupaj našli moč za naslednje korake o ozaveščanju o teh smrtih in razlogih zanje, ter da bi vsi, ki vsak na svojem področju dokaj izolirano prispevajo h koščkom te sestavljanke, v prihodnosti združili moči, recimo v delovni skupini. Ta bi lahko v ospredje postavila obravnavano problematiko in dobre predloge sogovornic in sogovornikov ter tako dosegla spremembe pri odločevalcih.

Viri in literatura:

PREHOD: Cikel dogodkov, ki opozarja na umiranje na migracijski poti na Balkanu, Slovenski etnografski muzej, 2025; <https://www.etno-muzej.si/sl/sporocila-za-javnost/cikel-dogodkov-prehod-ki-opozarja-na-umiranje-na-migracijski-poti-na-balkanu>, 19. 4. 2025.

